

2024-05-23

Brottsofferjouren Sverige
Hammarby fabriksväg 25, 6 tr
120 30 Stockholm
info@brottsofferjouren.se
www.brottsofferjouren.se
Växel: 08-644 88 00
Brottsofferstöd: 116 006

Yttrande avseende SOU 2023:98 Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras.

Inledning samt generella synpunkter på utredningen

Brottsofferjouren Sverige (BOJ) inleder med generella synpunkter som berör hela utredningen, sedan följer samma struktur och samma rubriker i remissvaret som i utredningen för ökad tydlighet. Helhetsintrycket av utredningens tre delar är att de är mycket väl genomarbetade både beträffande kartläggning, konkreta förslag på åtgärder och analys. Vid vissa delar vill dock BOJ skicka med kompletteringar till utredningen i vårt yttrande.

Vi är positiva till att den idéburna sektorn och dess betydelse för målgruppen lyfts fram i utredningen. Det är bra att flera av förslagen som nämns i utredningen också omfattar den idéburna sektorn.

BOJ ser även positivt på att utredningen synliggör alla de utsatta personer, män, kvinnor och personer med annan könsidentitet eller annat könsuttryck, hbtqi-personer, personer med funktionsnedsättning, personer med skadligt bruk eller beroende, barn och unga i samhällets vård, personer som utsatts för sexuella övergrepp eller annan utsatthet i barndomen, personer som befinner sig i ekonomisk utsatthet, personer i migration samt personer med koppling till kriminella miljöer. Detta är väl förenligt med BOJ:s uppdrag.

Enligt BOJ:s uppfattning borde personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck utifrån deras särskilda sårbarhet berörts i utredningen. Hedersrelaterat våld och förtryck kopplas ofta samman med våld i nära relation och mäns våld mot kvinnor. Däremot hänförs det inte så som bort ske till prostitution, människohandel och sexuella övergrepp. Särskilt unga personer som tvingats bryta upp från en hederskontext reagerar ibland med ett utåtagerande beteende som gör dem extra sårbara för sexuella övergrepp och sexuellt utnyttjande. Speciellt gäller detta för flickor som levt med hårdare sociala begränsningar än pojkar. Flickorna har inte fått lära sig de sociala koder och normer som finns i samhället. Därmed har de svårare att freda sig från personer med onda avsikter som vill

utnyttja flickornas sårbarhet och naivitet. Det är då mycket lätt att de luras in i prostitution, människohandel och sexuella övergrepp.

Som ett komplement till vad utredningen uppehållit sig vill BOJ uttrycka en oro över att man i Sverige beslutat att avskaffa tjänsten som ambassadör mot människohandel. Sverige har varit ledande i erkännandet av prostitution i 25 års tid. I höstas antog EU-parlamentet en historisk resolution för att EU-länder ska prioritera arbetet att eliminera efterfrågan som driver människohandel. Samarbetet mellan Frankrikes och Sveriges ambassadörer mot människohandel har varit betydande för att förflytta positionerna internationellt och sprida de positiva erfarenheter som är en följd av den svenska modellen. BOJ anser att en tjänst som ambassadör mot människohandel snarast återinrättas.

2.6 Utredningens definition av våld

Utredningen har valt att lyfta fram och förklara innebörden av fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt och digitalt våld men nämner även latent och materiellt våld och försummelse utan att definiera vad som avses med dessa begrepp. Detta trots att dessa våldsformer också är relevanta för målgruppen i utredningen. BOJ saknar begreppet funktionshinderrelaterat våld i utredningen, det vill säga våld som är direkt riktat mot själva funktionsnedsättningen. Exempelvis att lura en person med en kognitiv funktionsnedsättning tro att det är brukligt att vara tillgänglig för sex med en partners alla kompisar, eller att filma en blind person i en sexuell akt utan personens vetskap och sprida filmen. Vi anser att då personer med funktionsnedsättning är mer våldsutsatta än personer utan funktionsnedsättning så är det i allra högsta grad relevant att ha med begreppet funktionshinderrelaterat våld och även lyfta funktionsrättsperspektivet i utredningen mer än vad som gjorts.

4. Internationella åtaganden

Med förvåning konstaterar BOJ att EU:s Brottsofferdirektiv inte nämns i presentationen av de internationella konventioner och direktiv som Sverige har att förhålla sig till. EU:s Brottsofferdirektiv är i allra högsta grad relevant i sammanhanget och borde ha lyfts fram i utredningen.

10. Tillgång till skydd, stöd och vård

I kapitel 10 har utredningen genomfört en gedigen kartläggning över hur tillgången till skydd, stöd och vård ser ut för målgruppen. BOJ har de synpunkter på kartläggningen som redovisas nedan under respektive underrubrik.

10.2.1 Mika Hälsa – Region Stockholm

Vi kan inte nog poängtera hur viktigt det är med införande av minst en Mikamottagning per län/region. De Mikamottagningar som redan finns idag gör ett fantastiskt arbete, och detta behöver finnas över hela landet.

10.4.2 Akutmottagning för våldtagna – Region Stockholm

Det är bra att utredningen nämner Akutmottagningen för våldtagna på Södersjukhuset i Stockholm, men de tar endast emot patienter inom 30 dagar efter övergreppet. Detta behöver kompletteras med liknande mottagningar som Traumamottagning Centrum för Sexuell Hälsa som finns på Skånes universitetssjukhus i Malmö där stöd och behandling ges för symptomen efter våldtäkt och sexuella övergrepp oavsett hur lång tid som gått efter händelsen. Kombinationen av båda dessa vårdformer bör finnas med minst en sådan mottagning av vardera i varje region.

12. Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete

BOJ instämmer i utredningens behovsinventering i kapitel 12 av vilka insatser som behöver tillkomma alternativt förstärkas för att förebygga att barn och vuxna utnyttjas i pornografiska syften. Dock har vi några kompletteringar till utredningens förslag på åtgärder som redovisas under respektive underrubrik nedan.

12.1 Sexuellt utnyttjande med koppling till pornografi behöver förebyggas på flera arenor

BOJ vill betona vikten av att frågan om våldsutsatthet ställs i redan befintliga situationer och sammanhang där barn befinner sig så att barnen fångas upp hos exempelvis skolsköterska, tandvården samt hälso- och sjukvården. Det är bra om kunskapen sprids till andra arenor och att man ser över hela barnets livssituation. Exempelvis kan idrottsrörelsen ha en viktig roll för att fånga upp den här utsattheten.

I dessa kunskapshöjande insatser är det viktigt att information om särskilt sårbara grupper lyfts fram, exempelvis att barn och unga men också vuxna med NPF-diagnoser är mer utsatta än andra. Det är viktigt att dels förstå varför denna grupp är mer utsatt än andra dels hur vi behöver bemöta målgruppen för att de ska få rätt stöd och hjälp utifrån sina individuella förutsättningar. Vid informationsinsatser kan materialet behöva anpassas på ett sätt så att målgruppen kan ta till sig informationen, exempelvis i form av ett lättläst material. Här är det viktigt att målgruppen bjuds in till att vara delaktiga i ett sådant material och att barnrättsperspektivet finns med vid material riktat till barn liksom funktionsrättsperspektivet behöver genomsyra material som är riktat till både barn och vuxna.

Samverkan mellan kommuner, myndigheter, idéburna sektorn samt hälso- och sjukvården är avgörande för att fånga upp utsatta personer. För att samverkan ska fungera behöver dokumenterade rutiner finnas. Kompetens om målgruppen är viktig, liksom evidensbaserade metoder samt nationellt informationsmaterial och riktlinjer så att arbetet kan ske på ett likvärdigt sätt över hela landet. Det är också viktigt att det arbete som görs följs upp och utvärderas.

12.1.2 Våldet behöver synliggöras och göras "pratbart"

För att kunna göra våld, sexuella övergrepp, sexuell exploatering och pornografi "pratbart" behöver informationsmaterial och informationskampanjer riktas till föräldrar, skolpersonal och andra som kommer i kontakt med barn och unga. Vuxna måste komma över stigmatiseringen i att prata om dessa ämnen både med andra vuxna och med barn. Tanken att vi måste skydda barn genom att undvika dessa ämnen är att göra barnen en björntjänst. Det är endast genom kunskap barnen kan navigera och reagera på sociala medier och i andra sammanhang där de riskerar att utsättas. Genom att normalisera dessa samtalsämnen blir det lättare både för barn och vuxna att söka hjälp och stöd vid utsatthet, eller allra helst innan utsattheten är ett faktum.

Här har civilsamhället en viktig roll då det kan vara lättare att vända sig till en lågtröskelverksamhet än exempelvis socialtjänst eller polis. Dock krävs att det ges resurser till stödarbetet vilket ofta är en bristvara inom civilsamhället.

12.1.3 Övergrepp på internet behöver tas på allvar

BOJ instämmer i bilden av att sexuella övergrepp på nätet generellt inte tas på lika stort allvar av vuxna som övergrepp som skett i det verkliga livet. Även enligt våra erfarenheter upplever barn och unga ofta att det känns ännu värre att få bilder och filmer spridna på internet än fysiskt våld och övergrepp IRL. I värsta fall kan spridning av bilder leda till suicidförsök eller suicid. Det är därför av största vikt att de kunskapshöjande insatser som görs på området lyfter in den digitala aspekten och att barn och unga själva får vara delaktiga i det arbetet och att deras kunskap och erfarenheter vägs in. Annars finns risk att vuxna tar fram material som barn och unga inte känner igen sig i.

12.3.2 Funktionsnedsättning

BOJ instämmer i att barn med olika NPF diagnoser är särskilt utsatta. Av den anledningen är det viktigt att ha ett med både funktionshinderperspektiv och funktionsrättsperspektiv i alla delar av åtgärderna, liksom även barnrättsperspektiv enligt Barnkonventionen. Generellt för alla åtgärder är att det är viktigt att det görs en barnkonsekvensanalys i de fall där barn berörs av beslutet/åtgärden. Genom att en barnkonsekvensanalys görs säkerställs att barns rättigheter finns med i beslutsfattandet i en verksamhet. Det görs en helhetsbedömning av vad som är barnets bästa, det vill säga den bästa möjliga lösningen för barnet eller gruppen av barn.

12.3.3 Hbtqi

Utifrån den kartläggning som presenteras i utredningen över den högre sårbarhet hbtqi-personer har att utsättas för sexuella övergrepp, sexuell exploatering och prostitution så är det viktigt att säkerställa att de får ett adekvat stöd. Vi vill även betona vikten av ett gott bemötande då det inte är ovanligt att hbtqi-personer möts av okunskap och fördomar vilket inte inger förtroende. Det är viktigt att de professioner som möter dessa barn och vuxna är uppdaterade kring en könsneutral terminologi, lyssnar in vilka pronomen personen själv

använder om sig själv och eventuell partner och inte utgår från en heterosexuell norm. Inte heller förutsätta att en persons homo- eller bisexualitet eller transerfarenhet behöver skapa problem eller utmaningar.

15. Förbättrad kunskap och metodutveckling

Kunskap är av yttersta vikt för att kunna erbjuda rätt stöd och insatser till målgruppen. Vi instämmer i utredningens analys om att det krävs mer kompetensutveckling inom myndigheter, kommuner samt hälso- och sjukvård. Till detta krävs också rutiner och uppbyggda strukturer så att arbetet inte är beroende av eldsjälarna.

16. Överväganden och förslag för att förbättra förebyggande arbete samt stöd och vård

BOJ ställer sig bakom alla förslag på åtgärder utom ett (se 16.4.4) som utredningen ger i kapitel 16. Vi vill även ge förslag på kompletteringar till några av förslagen som presenteras nedan.

16.4.2 Socialtjänst och hälso- och sjukvård ska ha tillgång till stöd som bygger på bästa tillgängliga kunskap

FREDA bör **inte** användas som bedömningsinstrument. Detta därför att FREDA är nämligen utvecklat för att bedöma risk för fortsatt våldsutsatthet på gruppnivå och därför klart olämpligt att använda i bl.a. detta sammanhang. Risk för fortsatt våldsutsatthet måste istället bedömas på individnivå. BOJ rekommenderar istället att utveckla något av de evidensbaserade strukturerade hot- och riskbedömningsinstrument som finns. Ett alternativ kan vara att ta fram ett helt nytt bedömningsinstrument. Det viktiga är att undvika aktuariska bedömningsinstrument, d.v.s. de som använder siffror för att vikta frågorna eftersom de är konstruerade för att bedöma risk på gruppnivå. Denna uppfattning är väl förenlig med modern forskningsuppfattning. Särskilt viktigt är att polis och socialtjänst använder samma hot- och riskbedömningsinstrument, vilket oftast inte är fallet i dagens Sverige.

16.5.2 Ett stöd för vuxna att ta ner bilder och filmer från internet bör utvecklas

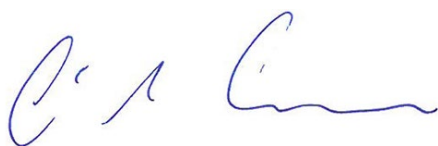
Utredningen föreslår att Brottsoffermyndigheten ska ges i uppdrag att genomföra en förstudie om hur en verksamhet som hjälper vuxna att ta ner material från plattformar på internet kan organiseras och utvecklas. När det därefter gäller den praktiska hanteringen av frågan ser vi gärna att BOJ skulle kunna vara den organisation som får ett naturligt ansvar för att hantera verksamheten för vuxna. Jämförelsen med ECPAT:s arbete gällande barn känns naturlig i sammanhanget. BOJ ger redan nu kostnadsfritt stöd till alla brottsoffer, vittnen och anhöriga. Det vore en fördel om även det praktiska stödet att ge hjälp i att ta bort bilder och filmer från nätet för vuxna skulle finnas inom BOJ:s verksamhet. I likhet med ECPAT är BOJ en idéburen lågröskelverksamhet. BOJ har även sedan länge ett gediget och upparbetat nära samarbete med polisen som skulle kunna vara fördelaktigt i ett sådant uppdrag.

19. Överväganden och förslag för att brott med koppling till pornografi ska beivras i större utsträckning

I utredningen konstateras att det är en låg anmälningsbenägenhet på dessa brott samt att brottsoffren inte alltid är medvetna om att de har utsatts för brott. BOJ har samma erfarenhet. Ofta är varken brottsoffer eller gärningsperson(er) medvetna om att det handlar om lagbrott.

BOJ instämmer i utredningens alla förslag som presenteras i kapitel 19. Vi vill särskilt framhålla att personer som utsatts för sexuella övergrepp, sexuell exploatering och prostitution ofta är särskilt oroliga och rädda i samband med att de anländer till domstolen. I många sammanhang har tidigare framförts vikten av att inte behöva konfronteras med tilltalad under vistelsen i domstolens lokaler.

Föredragande i detta remissvar har ledamoten i förbundsstyrelsen Anna Lööf Hedh, verksamhetsutvecklare Barn och unga samt funktionsnedsättning Emelie Knifström och verksamhetsutvecklare Våld i nära relation Heléne Carlsson varit.

Sven-Erik Alhem
Förbundsordförande
sven-erik.alhem@boj.se

Fredrik Mellqvist
Generalsekreterare
fredrik.mellqvist@boj.se